

KIESRAAD

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

KIESRAAD

Datum
11 mei 2022

Ons kenmerk
2022-0000253550

Inlichtingen

Uw kenmerk

Blad
1 van 6

Aantal bijlagen
1

Bezoekadres
Zurichtoren, 14 etage
Muzenstraat 85
2511 WB Den Haag

Postadres
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres
www.kiesraad.nl

E-mailadres
kiesraad@kiesraad.nl

Onderwerp
Advies over verbetering van de
kandidaatstellingsprocedure

Inleiding

In zijn advies¹ over de Tweede Kamerverkiezing van 17 maart 2021 heeft de Kiesraad gepleit voor een spoedige verbetering van de kandidaatstellingsprocedure en met name de aandacht gevestigd op twee aspecten van die procedure, te weten:

- *De gevolgen voor de Kiesraad, in zijn functie van centraal stembureau, indien het aantal ondersteuningsverklaringen in de toekomst substantieel wordt verhoogd*

De Kiesraad moet bij de beoordeling van de ingediende lijsten ook de ondersteuningsverklaringen controleren. Een substantiële ophoging, zoals voorzien door het kabinet, van het aantal benodigde verklaringen leidt, zeker binnen de huidige wettelijke termijnen, tot een te grote belasting voor de Kiesraad. Door het mogelijk te maken dat de ondersteuningsverklaring digitaal kan worden afgelegd zou het centraal stembureau de controle efficiënter kunnen inrichten. Digitaliseren van dit proces maakt het ook makkelijker voor de kiezers om een ondersteuningsverklaring af te leggen.

- *De controle en de beoordeling van de ingediende kandidatenlijsten*
De kwaliteit van de ingeleverde stukken is een punt van zorg voor de Kiesraad. Het aantal lijsten dat met zogenoemde verzuimen wordt ingediend is groot. Ter illustratie: voor de Tweede Kamerverkiezing bevatte 85% van de ingediende lijsten verzuimen. De periode voor het herstel van verzuimen is thans kort en veel partijen gebruiken deze periode in de volledigheid om

¹ Advies d.d. 10 mei 2021, [Advies over de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing van 2021 | Advies | Kiesraad.nl](#)

Datum
11 mei 2022

Kenmerk

Onderdeel
Kiesraad

Blad
2 van 6

kleine, maar vooral ook grote verzuimen te herstellen. De Kiesraad heeft daarna zeer kort de tijd om de stukken te beoordelen.

Naar aanleiding van de evaluatie heeft u op 2 november 2021 de Kiesraad gevraagd te adviseren over aanpassingen aan de inrichting van het kandidaatstellingsproces met als doel om het proces kwalitatief te verbeteren en waar mogelijk te vereenvoudigen. U verzocht tevens aandacht te besteden aan de mogelijkheden van digitalisering van stappen in dat proces en te bezien welke maatregelen er nodig zijn om risico's van digitalisering te mitigeren.

De antwoorden op uw vragen treft u aan in de bijlage bij dit advies. Voor het beantwoorden van uw vragen heeft de Kiesraad diverse opties overwogen. De opties zijn (ambtelijk) met een aantal gemeenten besproken². Dat gesprek had tot doel inzicht te krijgen in de mogelijke gevolgen voor de uitvoering. De uitkomsten van het overleg met de gemeenten is verwerkt in dit advies.

Advies

1. Het proces van het indienen van de kandidatenlijst moet zo worden ingericht dat politieke partijen vóór de indiening van de lijst moeten en kunnen controleren of aan de vereisten wordt voldaan

Het uitgangspunt dient te zijn dat een partij vóór de indiening van de lijst controles uitvoert om zeker te stellen dat er geen verzuimen zijn. Daarvoor moeten partijen gebruik gaan maken van een digitaal hulpmiddel. Het gebruik van dit digitaal hulpmiddel resulteert, ongeacht hoe vervolgens de lijst wordt ingediend, in een rapportage waarop de uitkomst staat van uitgevoerde controles. De rapportage moet de partij indienen bij het centraal stembureau.

Een dergelijk digitaal hulpmiddel moet (nog) ontwikkeld worden. De Kiesraad is, mits daarvoor de benodigde middelen (financiën/capaciteit) beschikbaar worden gesteld, bereid om het initiatief te nemen voor de ontwikkeling van het hulpmiddel en voor het (ten behoeve van de verkiezingen) beschikbaar stellen daarvan aan politieke partijen en andere centrale stembureaus.

2. Het aantal gegevens/documenten dat bij de kandidatenlijst moet worden ingediend kan worden beperkt

Het centraal stembureau zou alleen de gegevens/documenten moeten ontvangen die strikt noodzakelijk zijn voor het beoordelen van de ingediende lijst. Bij het beoordelen van de gegevens van de kandidaten moet de Basisregistratie Personen (BRP) leidend zijn. De thans vereiste instemmingsverklaring en de kopie van een identiteitsbewijs³ van de kandidaten zijn niet meer nodig als het centraal stembureau een digitaal proces kan inrichten waarmee de kandidaten gedurende

² Op 13 april 2021 is een bijeenkomst georganiseerd waarvoor een aantal gemeenten zijn uitgenodigd. Negen (90.000+)gemeenten en de VNG hebben aan de bijeenkomst deelgenomen.

³ In casu een document als bedoeld in [artikel 1 van de Wet op de identificatieplicht](#)

de periode van de kandidaatstelling hun gegevens kunnen controleren en kunnen verklaren dat ingestemd wordt met de kandidatuur. Kandidaten zouden daarvoor gebruik moeten maken van de ID-check⁴ met de DigiD-app of van DigiD in combinatie met de identiteitskaart⁵.

Het overleggen van bewijzen van betaling van de waarborgsom kan vervallen. De partijen moeten aan het centraal stembureau melden vanuit welke bankrekening(en) de waarborgsom wordt betaald. Als het centraal stembureau toegang heeft tot de bankrekening waarop de waarborgsommen moeten worden gestort, kan het centraal stembureau zelf vaststellen of de betaling (op tijd) is ontvangen en de bewijsstukken daaromtrent genereren.

3. Op het stembiljet moeten alle lijsten een aanduiding hebben

Doordat de termijnen voor het registreren van een aanduiding en het indienen van de kandidatenlijst niet gelijk zijn, komt het nu voor dat een partij zonder aanduiding op het stembiljet wordt vermeld. Dat laatste vermindert de toegankelijkheid⁶ van het stembiljet voor de kiezers. De Kiesraad adviseert om te regelen dat de achternaam van een kandidaat als de aanduiding van de lijst wordt aangemerkt in het geval:

- De aanduiding die de partij heeft willen registreren is geweigerd (en geen nieuwe aanduiding wordt geregistreerd binnen de toegestane termijn).
 - Een partij geen aanduiding heeft geregistreerd en wel een lijst indient.
- Het meest voor de hand liggend is dat voor de aanduiding de naam van de eerste kandidaat van de lijst wordt gebuikt. Het is echter mogelijk dat de achternaam van de eerste kandidaat tot verwarring kan leiden bij de kiezers. Voor dergelijke situaties zou het centraal stembureau een beleidslijn moeten kunnen ontwikkelen.

4. Maak digitale indiening van de kandidatenlijst mogelijk

De Kieswet bepaalt nu dat een lijst alleen in persoon bij het centraal stembureau kan worden ingediend en wel door een kiesgerechtigde. Dat kan ook anders. De Kiesraad is van mening dat digitale indiening ook mogelijk zou moeten zijn. Voorwaardelijk voor de digitale indiening is dat het centraal stembureau op een betrouwbare manier kan vaststellen dat de lijst (met de daarbij behorende stukken) wordt ingediend door een persoon of door personen die namens de partij daartoe bevoegd is/zijn. eHerkenning⁷ lijkt daarvoor een geëigend middel te zijn.

⁴ Zie [DigiD | DigiD app](#)

⁵ Zie [DigiD | Identiteitskaart](#) Beoogd is dat rijbewijzen (uitgegeven na 26 juni 2018) gebruikt kunnen worden na inwerkingtreding van de [Wet digitale overheid](#). Zie [Rijbewijs met toepassing inloggen DigiD - Digitale Overheid](#)

⁶ Lijsten zonder aanduidingen leiden tot verwarring bij kiezers die soms denken dat het stembiljet een (druk)fout bevat.

⁷ Zie [eHerkenning eHerkenning - Digitale Overheid](#)
E-herkenning kent verschillende betrouwbaarheidsniveaus [eHerkenning | Betrouwbaarheidsniveaus](#)

5. Maak het mogelijk dat de kiezer de ondersteuningsverklaring ook langs digitale weg kan afleggen

In de zogenoemde verkiezingsagenda die u met de kabinetsevaluatie van de Tweede Kamerverkiezing aan de Tweede Kamer hebt gezonden⁸ staat het streven om het proces voor het afleggen van de ondersteuningsverklaringen te digitaliseren. De Kiesraad adviseert om deze stap nu ook te zetten.

Voor de kiezers wordt het afleggen van de ondersteuningsverklaring makkelijker als dat digitaal kan. De kiezer hoeft dan immers niet meer in persoon aan het gemeenteloket te verschijnen. Digitaliseren is ook een oplossing voor de knelpunten die partijen, in ieder geval bij Tweede Kamerverkiezingen, ervaren als gevolg van de relatief beperkte openingstijden van de gemeenteloketten.

Het ronselen van ondersteuningsverklaringen is een bestaand risico. Aan het gemeenteloket zijn de mogelijkheden beperkt om te onderzoeken of de kiezer vrijwillig de verklaring aflegt en/of de kiezer een beloning is beloofd voor het afleggen van de verklaring⁹.

Of het risico op ronselen groter wordt wanneer de ondersteuningsverklaring digitaal kan worden afgelegd is niet te bepalen. De Raad van State heeft in 2016 geadviseerd over het initiatiefwetsvoorstel¹⁰ van het lid Klein dat onder andere tot doel had om het digitaal kunnen afleggen van de ondersteuningsverklaring mogelijk te maken. De Raad van State vond toen dat het gebruik van DigiD onvoldoende waarborgen bood tegen ronselen en dwang. DigiD is de afgelopen jaren verder ontwikkeld waardoor. Er zijn nu mogelijkheden om DigiD te gebruiken met hogere betrouwbaarheidsniveaus¹¹, in casu de zogenoemde ID-check¹² met de DigiD-app en het gebruik van DigiD in combinatie met de identiteitskaart¹³. Daarom is het mogelijk om nu een andere afweging te maken. Het risico op ronselen moet overigens, ongeacht de wijze waarop de verklaring wordt afgelegd, worden gemitigeerd. Dat kan door te regelen dat een kiezer een afgelegde ondersteuningsverklaring kan intrekken.

⁸ [b-verkiezingsagenda-2030.pdf \(overheid.nl\)](#)

⁹ De kiezer krijgt de ondersteuningsverklaring mee als de gemeente de vereiste controles in de BRP heeft uitgevoerd. Degene die druk heeft uitgeoefend op de kiezer dwingen om de ondersteuningsverklaring te tonen en zo controleren of de kiezer heeft gedaan wat van hem/haar is geëist.

¹⁰ Initiatiefwetsvoorstel tot wijziging van de Kieswet ten behoeve van het elektronisch kunnen inleveren van kandidatenlijsten of daarmee samenhangende bescheiden.

¹¹ [DigiD: hoe werkt het? | Logius](#)

¹² Zie [DigiD | DigiD app](#)

¹³ Zie [DigiD | Identiteitskaart](#) Beoogd is dat rijbewijzen (uitgegeven na 26 juni 2018) gebruikt kunnen worden na inwerkingtreding van de [Wet digitale overheid](#). Zie [Rijbewijs met toepassing inloggen DigiD - Digitale Overheid](#)

Datum
11 mei 2022

Kenmerk

Onderdeel
Kiesraad

Blad
5 van 6

Een kiezer moet de ondersteuningsverklaring ook anders dan digitaal kunnen afleggen, in casu per post en/of aan het gemeenteloket. Voor gemeenten betekent dit dat er meerdere processen zullen ontstaan om de verklaringen te ontvangen, te controleren en af te handelen. De gemeenten waarmee de overwogen opties zijn besproken vinden dat dit tot extra uitvoeringslasten zal leiden. Dat is een serieus signaal. Om waar mogelijk de uitvoeringslasten te beperken moeten gemeenten bij de verdere uitwerking van het nieuwe proces betrokken worden. In dat kader adviseert de Kiesraad om te heroverwegen of het noodzakelijk is dat op de ondersteuningsverklaring de gegevens van de kandidaten vermeld worden. Wellicht kan worden volstaan met een verklaring van de kiezer dat hij/zij kennis heeft genomen van de kandidaten die de partij op de lijst wil opnemen.

6. Er is meer tijd nodig voor het kandidaatstellingsproces

De Kiesraad heeft in zijn evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing van 17 maart 2021 geconstateerd dat de huidige wettelijke termijnen te krap zijn. In de kabinetsevaluatie¹⁴ wordt dit onderschreven. Het kandidaatstellingsproces moet robuuster worden ingericht zodat verzuimen in een vroeg stadium aan het licht kunnen komen. Er moet vervolgens voldoende tijd zijn om verzuimen te kunnen herstellen.

De Kiesraad adviseert om een periode van kandidaatstelling van 11 kalenderdagen in te voeren. Bij de start van de kandidaatstellingsperiode leveren de partijen de lijst in. Het centraal stembureau voert in deze periode, op een in de regelgeving vastgestelde moment na de inlevering (bijvoorbeeld op de derde werkdag na inlevering) één controleproces uit om na te gaan of de lijst verzuimen bevat. Is dat het geval dan kan de partij binnen de resterende tijd de verzuimen herstellen en de lijst opnieuw indienen. De periode van kandidaatstelling eindigt met de dag van kandidaatstelling. Na de dag van kandidaatstelling is herstel van verzuimen niet meer mogelijk.

Het centraal stembureau houdt uiterlijk 7 kalenderdagen na de dag van kandidaatstelling zitting om te besluiten over de toelating van de lijsten en de kandidaten. Deze termijn geeft het centraal stembureau voldoende tijd voor de beoordeling. Tegen de besluiten van het centraal stembureau is beroep mogelijk bij de Raad van State.

Een weergave van de door de Kiesraad geadviseerde nieuwe tijdlijn treft u aan in de bijlage bij dit advies.

7. Invoering vernieuwd kandidaatstellingsproces

Om de geadviseerde verbeteringen in te voeren is een wijziging van de Kieswet noodzakelijk. De Kiesraad verzoekt u om uw appreciatie van dit advies vóór het zomerreces naar de Tweede Kamer te zenden opdat een debat met de Kamer op korte termijn kan plaatsvinden. Dat is gewenst om vaart te kunnen maken met het

¹⁴ Zie [Aanbieding evaluatie Tweede Kamerverkiezing 17 maart 2021 | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#), pagina 11

Datum
11 mei 2022

Kenmerk

Onderdeel
Kiesraad

Blad
6 van 6

wetsvoorstel. De Kiesraad hoopt dat het haalbaar zal zijn om het wetsvoorstel in het eerste kwartaal van 2023 in consultatie te geven, zodat het wetsvoorstel eind 2023/begin 2024 kan worden ingediend bij de Tweede Kamer. De Kiesraad is gaarne bereid om mee te werken aan het opstellen van het wetsvoorstel.

Parallel aan het wetgevingstraject wil de Kiesraad in de loop van 2023, samen met het ministerie van BZK en de gemeenten, starten met de werkzaamheden voor de ontwikkeling van de (digitale) hulpmiddelen die nodig zijn om de verbeteringen in de kandidaatstellingsprocedure te realiseren.

DE KIESRAAD,
voor deze,

(was getekend)

W.J. Kuijken
voorzitter

(was getekend)

P.J. Young,
secretaris-directeur

Bijlage bij het advies van de Kiesraad over de verbetering van de kandidaatstellingsprocedure

De Kiesraad heeft bij het beantwoorden van de vragen van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Het kandidaatstellingsproces en de stappen daarbinnen moet(en) zo efficiënt als mogelijk worden ingericht. Als controles uitgevoerd moeten worden, dan moet daar voldoende tijd voor zijn.
- Politieke partijen zijn verantwoordelijk voor het voldoen aan de wettelijke vereisten om mee te kunnen doen aan een verkiezing. Het proces voor het indienen van de kandidatenlijst moet erop gericht zijn dat partijen de benodigde stukken op tijd en zonder verzuimen kunnen indienen.
- Het centraal stembureau moet politieke partijen in staat stellen om (voordat de lijst is ingediend) een hulpmiddel te gebruiken om te controleren of er verzuimen zijn.
- Digitalisering van stappen in de kandidaatstellingsprocedure dient geen doel op zich te zijn, maar moet daadwerkelijk problemen/knelpunten oplossen die zich nu in de praktijk voordoen.
- Digitalisering mag niet leiden tot nieuwe risico's voor het verkiezingsproces waarvoor geen mitigerende maatregelen mogelijk zijn.

Antwoord op vragen van de minister van BZK

Vraag 1: Hoe kan de inrichting van het proces van het afleggen van de ondersteuningsverklaringen, met in achtneming van het belang van het tegengaan van het ronselen van deze verklaringen, vorm krijgen? Is het mogelijk om het proces voor de kiezer en gemeenten te vereenvoudigen?

Het huidige proces van het afleggen van de ondersteuningsverklaringen levert in de praktijk knelpunten op:

- Voor nieuwe partijen kan het, bij met name de Tweede Kamerverkiezingen, problematisch zijn om de ondersteuningsverklaringen op tijd te verzamelen. Volgens partijen komt dat door de relatief beperkte openingstijden van gemeenten en doordat (loket)medewerkers van de gemeenten niet altijd goed op de hoogte zijn van dit proces.
- Het centraal stembureau moet de ondersteuningsverklaringen (bij het inleveren van de lijst) controleren. Doordat het centraal stembureau de verklaringen nu (alleen) op papier ontvangt kost die controle relatief veel inzet. Gezien het voornemen van het kabinet om het aantal vereiste ondersteuningsverklaringen (flink) te verhogen is dat laatste een punt van zorg voor de Kiesraad.

Het digitaal kunnen afleggen van de ondersteuningsverklaring lost deze knelpunten op, omdat:

- De relatief beperkte openingstijden van de gemeentelokketten dan geen belemmering meer zijn voor het afleggen van de verklaring. Een gang naar de gemeente is voor de kiezer niet meer nodig. De drempel wordt daardoor lager om een ondersteuningsverklaring af te leggen. Dat kan tot gevolg hebben dat meer partijen er in zullen slagen om het benodigde aantal ondersteuningsverklaringen te verzamelen.
- Het centraal stembureau de ondersteuningsverklaringen in digitale vorm zou kunnen krijgen en daardoor controles efficiënter kan uitvoeren.

Digitalisering van het afleggen van de ondersteuningsverklaringen kan knelpunten oplossen, maar leidt ook tot nieuwe vraagstukken:

- *Gegevens van de kandidaten op de ondersteuningsverklaring*

De regel is nu dat op ondersteuningsverklaring de gegevens¹ (en volgorde) van de kandidaten vermeld moeten worden. De praktijk is dat de partijen die gegevens (voor)invullen op het formulier. Partijen vragen aan kiezers om de papieren verklaring verder in te vullen (met de gegevens van de kiezer), de verklaring te ondertekenen en dan in persoon bij de gemeente in te leveren. Voor een kiezer die de verklaring digitaal wil afleggen zullen partijen een digitale versie van de verklaring beschikbaar moeten gaan stellen, bijvoorbeeld op de website van de partij, waar de gegevens van de kandidaten al op zijn ingevuld. De kiezer kan op dat formulier vervolgens de eigen gegevens invullen en digitaal indienen bij de gemeente.

Vereenvoudiging van het proces is mogelijk door af te zien van de vermelding van de gegevens van de kandidaten op de verklaring. Gemeenten kunnen dan het digitale formulier van de verklaring beschikbaar stellen. De kiezer logt in bij de gemeente en vermeldt op het formulier:

- De aanduiding van de partij;
- De eigen naam en woonplaats;
- Dat hij/zij verklaart kennis te hebben genomen van de kandidaten die de partij op de lijst zet en van de volgorde van de kandidaten op die lijst.
- Dat hij/zij de lijst van kandidaten van de partij ondersteunt.

Ook voor het centraal stembureau wordt het proces zo eenvoudiger, omdat niet meer gecontroleerd hoeft te worden of de gegevens van de kandidaten (en de volgorde) kloppen met de door de partij ingediende lijst.

Het niet meer vermelden van de namen van de kandidaten leidt er toe dat een kiezer een ondersteuningsverklaring kan afleggen zonder te weten welke kandidaten hij/zij ondersteunt. In dat geval verklaart de betreffende kiezer dus ten onrechte kennis te hebben genomen van de kandidaten.

- *Ronselen*

Partijen kunnen proberen kiezers te ronselen om een ondersteuningsverklaring af te leggen. Dat is een bestaand risico. Aan het gemeenteloket zijn de mogelijkheden beperkt om effectief te onderzoeken of de kiezer vrijwillig de verklaring aflegt en/of de kiezer een beloning beloofd is voor het afleggen van de verklaring.

Of het risico op ronselen groter wordt wanneer de ondersteuningsverklaring digitaal kan worden afgelegd is niet te bepalen. De Raad van State heeft in 2016 geadviseerd over het initiatiefwetsvoorstel² van het lid Klein dat onder andere tot doel had om het digitaal kunnen afleggen van de ondersteuningsverklaring mogelijk te maken. De Raad van State vond toen dat het gebruik van DigiD onvoldoende waarborgen bood tegen ronselen en dwang. DigiD is de afgelopen jaren verder ontwikkeld waardoor. Er zijn nu mogelijkheden om DigiD te gebruiken met hogere

¹ In casu de naam, de voorletter(s) en woonplaats van de kandidaten.

² Initiatiefwetsvoorstel tot wijziging van de Kieswet ten behoeve van het elektronisch kunnen inleveren van kandidatenlijsten of daarmee samenhangende bescheiden.

betrouwbaarheidsniveaus³, in casu de zogenoemde ID-check⁴ met de DigiD-app en het gebruik van DigiD in combinatie met de identiteitskaart⁵. Daarom is het mogelijk om nu een andere afweging te maken. Het risico op ronselen moet overigens, ongeacht de wijze waarop de verklaring wordt afgelegd, worden gemitigeerd. Dat kan door te regelen dat een kiezer een afgelegde ondersteuningsverklaring kan intrekken.

De kiezer moet de ondersteuningsverklaring ook anders dan digitaal kunnen afleggen. Er zijn kiezers die niet over digitale middelen beschikken, digitale middelen niet vertrouwen of daar niet mee kunnen omgaan. Die kiezers mogen niet uitgesloten worden. Daarenboven kunnen ICT-systemen falen en/of niet beschikbaar zijn. Ook dan moet een kiezer een ondersteuningsverklaring kunnen afleggen bij de gemeente, in casu:

- per post en/of
- aan het gemeenteloket.

- *Gevolgen voor de gemeenten*

Gemeenten⁶ zullen een (digitaal) proces moeten inrichten om kiezers in staat te stellen de ondersteuningsverklaring digitaal af te leggen. Ook voor het afhandelen van de verklaring is een nieuw proces noodzakelijk. Nu geeft de gemeenteambtenaar aan het loket de papieren verklaring (met daarop de verklaring van de gemeente dat betrokkene in de gemeente is geregistreerd als kiezer) terug aan de kiezer. Bij een digitale indiening moet dit anders. Twee opties zijn hiervoor denkbaar:

- de eerste optie is dat de gemeente de verklaring per post aan de kiezer toestuurde. De kiezer kan dan de verklaring aan de partij geven. Digitaal de verklaring terugsturen naar de kiezer is geen veilige optie, omdat de mogelijkheden ontbreken om het document effectief te beveiligen tegen manipulatie.
- De andere optie is dat de gemeente de kiezer laat weten dat is vastgesteld dat hij/zij in de gemeente als kiezer is geregistreerd en dat ondersteuningsverklaring is doorgestuurd naar het centraal stembureau. De gemeente meldt daarbij het nummer van de verklaring. Het centraal stembureau heeft een voorziening (bijvoorbeeld een website) waarop per partij wordt gepubliceerd hoeveel ondersteuningsverklaringen zijn ontvangen. Het nummer van de verklaring wordt daarbij vermeld. De partijen kunnen zo zien of voldoende ondersteuningsverklaringen zijn afgelegd om een lijst te kunnen indienen. De kiezer die de verklaring heeft afgelegd kan aan de hand van het nummer controleren of zijn ondersteuningsverklaring bij het centraal stembureau is aangekomen.

Gemeenten waarmee gesproken is over het digitaliseren van het afleggen van de ondersteuningsverklaring voorzien een toename van de uitvoeringslasten. Dat wordt deels veroorzaakt doordat de kiezer meerdere opties krijgt om de ondersteuningsverklaring af te leggen en deels doordat er nieuwe digitale processen moeten worden ontwikkeld. Gemeenten vinden dat de digitale processen (voor het afleggen, het beoordelen en eventuele doorzending aan het centraal stembureau) centraal moeten worden ontwikkeld. Dat voorkomt dat elke gemeente dat zelf moet doen.

³ [DigiD: hoe werkt het? | Logius](#)

⁴ Zie [DigiD | DigiD app](#)

⁵ Zie [DigiD | Identiteitskaart](#) Beoogd is dat rijbewijzen (uitgegeven na 26 juni 2018) gebruikt kunnen worden na inwerkingtreding van de [Wet digitale overheid](#). Zie [Rijbewijs met toepassing inloggen DigiD - Digitale Overheid](#)

⁶ Bij de verdere uitwerking moet worden onderzocht of digitaliseren van het proces van de ondersteuningsverklaring uitvoerbaar is voor de Openbaar Lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

Vraag 2: Wat is de (minimale) informatie die noodzakelijk is om te kunnen besluiten over de kandidaatstelling en over welke informatie kan het centraal stembureau beschikken zonder dat daarvoor documenten worden ingeleverd. Bijvoorbeeld door raadpleging van de basisregistratie persoonsgegevens.

1. Persoonsgegevens van de kandidaten

Een partij moet bij de indiening van de lijst vermelden welke personen op de lijst staan. Het centraal stembureau controleert⁷ de gegevens in de Basisadministratie Personen (BRP). Die controle kan leiden tot de constatering dat de gegevens die de partij opgeeft en de gegevens in de BRP niet overeenkomen. De Kiesraad is van mening dat in dergelijke gevallen de gegevens in de BRP leidend moeten zijn.

2. Verklaring instemming en kopie identiteitsbewijs

Alle kandidaten moeten nu een papieren instemmingsverklaring tekenen. Kandidaten die nog geen zitting hebben in het vertegenwoordigend orgaan moeten ook een kopie van een identiteitsbewijs inleveren. Het indienen van deze document kan komen te vervallen. In plaats hiervan kan het centraal stembureau een digitaal proces inrichten. In dat proces gebruikt de kandidaat zijn DigiD⁸ om in te loggen in een digitale omgeving van het centraal stembureau. De kandidaat kan dan zijn gegevens inzien, aangeven of de gegevens juist zijn en verklaren dat hij/zij instemt met de kandidaatstelling.

3. Ondersteuningsverklaringen

Als de gemeenten de afgelegde ondersteuningsverklaringen (digitaal) doorsturen naar het centraal stembureau (zie het antwoord op vraag 1), dan is het niet meer nodig dat de partij de ondersteuningsverklaringen indient bij het centraal stembureau.

4. Bewijs betaling waarborgsom

Het overleggen van bewijzen van betaling van de waarborgsom kan vervallen. De partijen moeten aan het centraal stembureau melden vanuit welke bankrekening(en) de waarborgsom is betaald. Het centraal stembureau dient toegang te hebben tot de bankrekening waarop de waarborgsommen moeten worden gestort. Het centraal stembureau kan dan zelf vaststellen of de waarborgsom op tijd is ontvangen en zelf de bewijsstukken daaromtrent genereren. Onderzocht zou moeten worden of het centraal stembureau hiervoor over een eigen bankrekening moet beschikken.

⁷ Daartoe heeft de Kiesraad in zijn functie van centraal stembureau een autorisatie van de minister van BZK.

[Gebruikers van de Basisregistratie personen \(BRP\) | Basisregistratie Personen \(BRP\) | Rijksdienst voor Identiteitsgegevens \(rvig.nl\)](#)

⁸ de ID-check met de DigiD-app danwel DigiD in combinatie met de identiteitskaart.

Vraag 3: Op welke wijze kan worden voorkomen dat partijen kandidatenlijsten en bijbehorende documenten inleveren met verzuimen? Is er een inleversystematiek te ontwerpen waarbij de indiener zelf er in een vroegtijdig stadium op kan worden geattendeerd dat er verzuimen zijn en waarbij bijvoorbeeld bij het indienen van kandidatenlijsten en documenten in het daarvoor te ontwikkelen systeem controlestappen plaatsvinden ten aanzien van het eventueel optreden van verzuimen?

1. Indienen van de lijst

De Kieswet regelt nu dat de kandidatenlijst alleen in persoon en door een kiezer mag worden ingeleverd bij het centraal stembureau. Dat kan ook anders, te weten digitaal. Zowel voor de partijen als voor het centraal stembureau heeft dat voordelen, omdat het de uitvoeringslasten vermindert.

Voorwaardelijk voor de digitale indiening is dat het centraal stembureau op een betrouwbare manier kan vaststellen dat de lijst (en de daarbij behorende stukken) wordt ingediend door een persoon of door personen die namens de partij daartoe bevoegd is/zijn. eHerkenning⁹ lijkt daarvoor een geëigend middel te zijn.

2. Voorkomen dat lijsten worden ingediend met verzuimen

De partij die mee wil doen aan de verkiezing is verantwoordelijk voor het indienen van een lijst zonder verzuimen. Een (digitaal) hulpmiddel is nodig om partijen daarin te ondersteunen en om de gegevens/documenten te generen die ingediend moeten worden bij het centraal stembureau. Het gebruik van dat hulpmiddel moet verplicht worden gesteld. Dat laatste is nodig om het proces te uniformeren voor het centraal stembureau.

Het hulpmiddel voert controles uit en genereert een rapport met de uitkomst van de controles. Als in het rapport niet alles op “groen” staat verhindert het hulpmiddel dat digitale indiening van de lijst mogelijk is. Wil de partij de lijst via een andere weg indienen (per post of in persoon) dan moet de partij het rapport bijvoegen. Het centraal stembureau bekijkt bij indiening als eerste het rapport om te beoordelen of de lijst verzuimen kan bevatten.

Vraag 4: Wat zijn de reële termijnen om een kwalitatief goed kandidaatsstellingsproces te doorlopen

Nu is er formeel één dag (namelijk de zogenoemde de dag van kandidaatstelling, 44 kalenderdagen voor de dag van stemming) waarop de lijst moet worden ingediend. Dat de indiening is geconcentreerd op één dag voldoet niet (meer). Daarom is een praktijk ontstaan waarin partijen in de week voor de dag van kandidaatstelling informeel de lijst kunnen “voorindienen” bij het centraal stembureau. Het probleem is echter dat niet alle partijen gebruik maken van deze faciliteit waardoor verzuimen na de dag van de kandidaatstelling worden geconstateerd. Dat leidt tot de problemen die de Kiesraad heeft gesignaleerd in zijn advies over de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing.

De Kiesraad vindt dat een wettelijke *periode* van kandidaatstelling moet worden ingevoerd. Gedurende die periode, 11¹⁰ kalenderdagen, moet de partij de lijst indienen. Het centraal stembureau voert in deze periode, op een in de regelgeving vastgestelde moment na de inlevering (bijvoorbeeld op de derde werkdag na inlevering) één controleproces uit om na te gaan of de lijst verzuimen bevat. Is dat het geval dan kan de partij binnen de resterende tijd de verzuimen herstellen en de lijst opnieuw

⁹ Zie [eHerkenning eHerkenning - Digitale Overheid](#)

E-herkenning kent verschillende betrouwbaarheidsniveaus [eHerkenning | Betrouwbaarheidsniveaus](#)

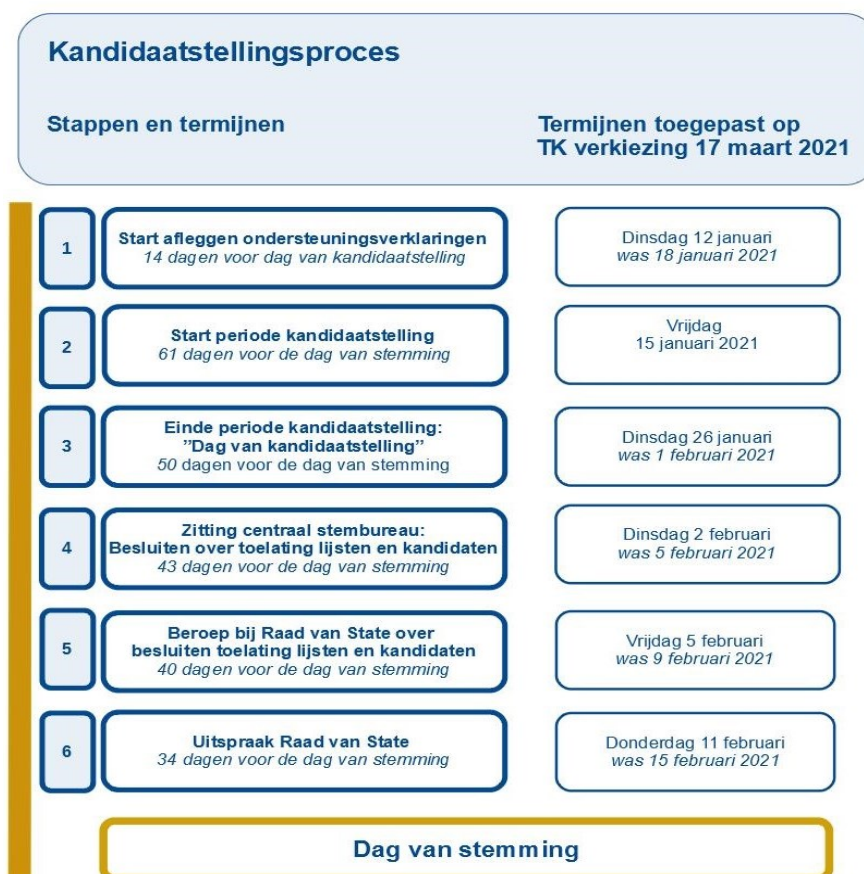
¹⁰ Met 11 kalenderdagen zou bij de verkiezing van het Europees Parlement de periode van kandidaatstelling beginnen op zaterdag. De reden daarvoor is dat bij de verkiezing van het Europees Parlement de dag van stemming een donderdag is. Bij de verdere uitwerking van moet worden gezien of

indienen. De periode van kandidaatstelling eindigt met de dag van kandidaatstelling. Na de periode van kandidaatstelling is er geen mogelijkheid meer om verzuimen te herstellen.

Het centraal stembureau moet na de dag van kandidaatstelling voldoende tijd hebben voor noodzakelijke verificaties/controles en om de zitting te houden waarop besloten wordt over de ingediende lijsten. Het is wenselijk dat het centraal stembureau voldoende tijd heeft om al deze werkzaamheden uit te voeren. De Kiesraad denkt aan periode van 7 kalenderdagen.

De tijd die het centraal stembureau krijgt voor de beoordeling van de lijsten en het houden van de zitting mag niet (volledig) mag niet ten koste gaan van de beschikbare tijd voor de productie en distributie van de kandidatenlijsten (naar de kiezers) en de productie en levering van de stembiljetten aan de gemeenten. De huidige doorlooptijd van 44 kalenderdagen (tussen de dag van kandidaatstelling en de dag van stemming) is namelijk, zoals het kabinet heeft aangegeven in de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing, al zeer krap. Dat gaat nog meer knellen als het vervroegd stemmen op structureel wordt ingevoerd¹¹, immers dan moeten de stembiljetten uiterlijk de vrijdag voor de dag van stemming al bij de gemeenten zijn bezorgd.

Hieronder is de nieuwe tijdlijn voor het proces van de kandidaatstelling weergegeven.

¹¹ De Tweede-Kamerleden Sneller en Kathmann hebben hiertoe een initiatiefwetsvoorstel ingediend.

Vraag 5: Welke risico's zijn verbonden aan het digitaliseren van stappen in het kandidaatsstellingsproces en welke maatregelen zijn er nodig om die risico's betekenisvol te mitigeren. In het bijzonder is daarbij aandacht nodig voor de terugvalopties in het geval digitale systemen (om welke reden dan ook) niet beschikbaar zijn

Digitalisering van stappen in het proces van de kandidaatstelling kan risico's introduceren voor de continuïteit van het verkiezingsproces. ICT-systemen kunnen, zoals de minister van BZK terecht in haar vragen stelt, onbeschikbaar zijn op het moment dat een kiezer een ondersteuningsverklaring wil afleggen of een partij een lijst wil indienen. In andere processen kan als dergelijke problemen zich voordoen uitstel worden gegeven c.q. de termijnen worden verlengd. Bij de verkiezingen is uitstel c.q. verlenging van termijnen vrijwel onmogelijk, omdat de verkiezingsdatum vastligt en uitstel geen reële optie kan zijn. Bij het digitaliseren van stappen van het kandidaatsstellingsproces zijn dus andere mitigerende maatregelen nodig. De Kiesraad denkt daarbij aan:

- Alternatieven om de processtappen uit te voeren. Ondersteuningsverklaringen moeten ook per post en/of aan het gemeenteloket afgelegd kunnen worden. Indiening van de kandidatenlijst bij het centraal stembureau moet ook per post en/of in persoon mogelijk zijn.
- Een robuuste structuur om problemen snel te signaleren, op te lossen en om gebruikers adequaat te ondersteunen. Bij de ontwikkeling van een hulpmiddel voor de kandidaatstelling moeten toekomstige gebruikers, in casu politieke partijen en gemeenten, betrokken worden. Politieke partijen moeten ruim voor de start van de kandidaatsstellingsperiode de mogelijkheid hebben om te oefenen en zo vertrouwd te raken met de werking van het hulpmiddel.
- Een adequate beveiliging zodat de integriteit van de voor de kandidaatstelling verzamelde gegevens gewaarborgd is.
- Voorlichting aan kiezers en politieke partijen over de risico's die zich kunnen voordoen. Wachten tot het laatst mogelijke moment om een ondersteuningsverklaring digitaal af te leggen of om de kandidatenlijst digitaal in te dienen kan "fataal" zijn als op dat moment ICT-systemen onbeschikbaar zijn. Kiezers en politieke partijen moeten zich daar bewust van zijn.